

SHAXSGA YO‘NALTIRILGAN TA’LIM MUHITINING NAZARIY-METODIK ASOSLARI

Ro‘ziyeva Sadoqat Xasanovna

Buxoro davlat pedagogika instituti “Maktabagcha ta’lim” kafedrası dotsenti, p.f.f.d. (PhD),

<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.02.1.044>

Annotatsiya: Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim muhiti bugungi kun ta’lim tizimining eng zarur texnologiyasidir. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim o‘z mohiyatiga ko‘ra ta’lim jarayonining barcha ishtirokchilarini to‘laqonli rivojlanishlarini ko‘zda tutadi. Ushbu texnologiya ta’lim oluvchilarni raqobatbardosh kadrlar qilib tayyorlashi va ularda mustaqil-ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishi haqida atroflicha fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: shaxs, ta’lim, tarbiya, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, ta’lim turlari, ta’limning innovatsion shakllari, ijodiy fikrlash, tanqidiy fikrlash, ijmoiy lashtirish.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПЕРСОНАЛИЗИРОВАННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ

Рузиева Садокат Хасановна

Бухарский государственный педагогический институт, доцент кафедры «Школьное образование», кандидат педагогических наук (PhD),

Аннотация: Персонализированная среда обучения – самая необходимая технология современной системы образования. Личностно-ориентированное образование по своей сути предусматривает всестороннее развитие всех участников образовательного процесса. Тщательно продумано, что данная технология подготовит студентов как конкурентоспособные кадры.

Ключевые слова: личность, образование, воспитание, личностно-ориентированное образование, виды образования, инновационные формы обучения, творческое мышление, критическое мышление, социализация.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF PERSONALIZED EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Ruziyeva Sadokhat Khasanovna

Bukhara State Pedagogical Institute, associate professor of the «School Education» department, (PhD)

Abstract: Personalized learning environment is the most necessary technology of today’s education system. Person-oriented education, by its essence, provides for the full development of all participants of the educational process. It has been carefully considered that this technology will prepare students as competitive personnel.

Key words: personality, education, upbringing, person-oriented education, types of education, innovative forms of education, creative thinking, critical thinking, socialization.

Kirish. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyasi ta’limning kelajagi. Ilm-fan va ta’lim — aynan shular mamlakatning raqobatbardoshligi, uning innovatsion rivojlanishini ta’minlovchi inson kapitalini yaratishi lozim. Bizning kelajagimiz ham aynan shunga bog‘liq. Globallashuv sharoitida ta’lim shaxsni har tomonlama voyaga yetkazishni, unda komillik va malakali mutaxassisga xos sifatlarni shakllantirish kabi muhim sifatlarni nazarda tutadi. Bugungi tezkor davr talablarni ham qisqa muddatda va asosli ma’lumotlar bilan qurollantirish, ular tomonidan turli fan asoslarini puxta o‘zlashtirilishi uchun zarur shart-sharoitni yaratishni taqozo etmoqda. Zamonaviy sharoitda ta’lim jarayonining barcha imkoniyatlariga ko‘ra shaxsni rivojlantirish, ijtimoiylashtirish va unda mustaqil, tanqidiy, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini tarbiyalashga yo‘naltirilishi talab qilinmoqda. O‘zida ana shu imkoniyatlarni namoyon eta olgan ta’lim shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim deb nomlanadi.

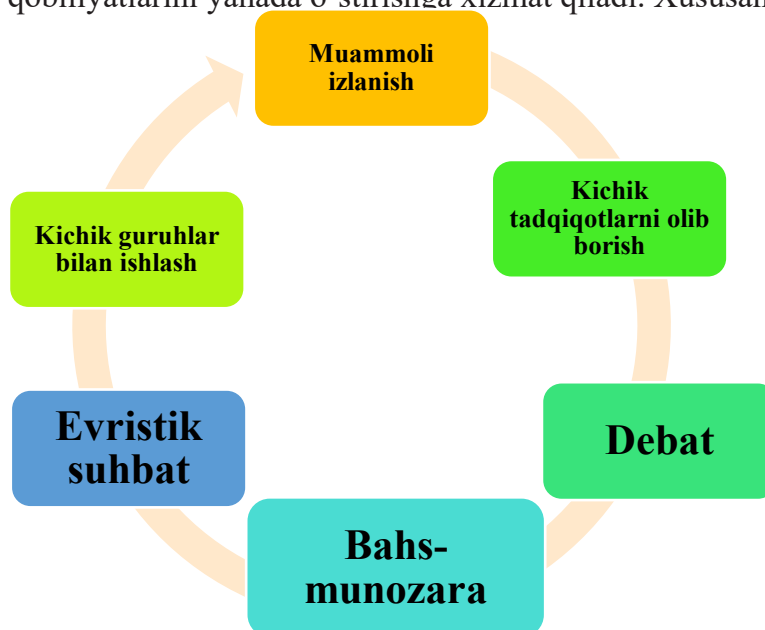
Hozirgi davr ta’lim taraqqiyoti yangi yo‘nalish - innovatsion faoliyatni maydonga olib chiqdi. Axborot - yuksak rivojlangan texnologiyalar asri deb yuritilayotgan XXI asrga kelib, ta’lim jarayoniga innovatsiyani keng joriy qilish masalasiga e’tibor yanada kuchaytirildi. O‘zbekistonda ham so‘nggi

yillarda innovatsiya boshqa sohalarga qaraganda birinchilardan bo'lib ta'lim tizimiga kirib keldi va innovatsiyani ta'lim jarayonida qanday o'z aksini topganligini quyidagilarda ko'rishimiz mumkin

O'qitishning zamonaviy texnologiyalarini qo'llash, o'qitish jarayonini yagona shaklga keltirish va yuqori samaradorlikka erishishga imkon yaratadi. Bugungi kunda shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarning dolzarb bo'lib boryapti, mazkur texnologiyalar ta'limning hozirgi kuni, kelajagi bo'lib qolyapti

Metodlar. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim talabani ta'lim tizimiga moslashtirishni emas, aksincha, uning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda har tomonlama rivojlanishi, shaxs sifatida kamolotga yetishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishni nazarda tutadi. Bu turdagi ta'lim talabalarni o'z-o'zini rivojlantirishga, mustaqil bilim olishga, o'zining ichki imkoniyatlari, qobiliyatlarini to'la namoyon eta olishi, bilish faolligini oshirish uchun zarur sharoitni vujudga keltirishi zarur. Talabalar shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida o'quv materialini o'zlashtirishga ijodiy, tanqidiy yonashishni, yangi g'oyalarni ilgari surish, ularni asoslash, o'z fikrini himoya qilish, muammoli vaziyatlarda samarali yechimni topish ko'nikma, malakalarini o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Pedagog tomonidan ta'lim jarayonida innovatsion xarakterga ega turli faol metodlarning qo'llanilishi talabalarni rivojlantirish, qobiliyatlarini yanada o'stirishga xizmat qiladi. Xususan:

Mashg'ulotlarini tashkil etishda pedagoglar o'quv axborotlarining talabalar bilim, ko'nikma, malaka va tajribalariga tayangan holda ularni qiziqitira oladigan, fikrlashga, ijodiy yondashishga undaydigan imkoniyatga ega bo'lishini ta'minlashga alohida e'tibor qaratishlari zarur.

An'anaviy o'qitish texnologiyasida pedagogikaning ta'lim oluvchiga munosabati avtoritar xarakterga ega, ya'ni ta'lim jarayonida u yagona subyekt sifatida namoyon bo'ladi, ta'lim oluvchilar esa faqatgina obyekt vazifasini bajaradi, xolos. Boshqacha qilib aytganda, avtoritar o'qitish texnologiyasida ta'lim oluvchining tashabbusi va mustaqilligi deyarli yo'qoladi, o'qitish majburiy yo'sinda amalga oshiriladi. Hanzugacha jahonda eng ko'p tarqalgan o'qitishning sinf-dars tizimida mashg'ulotlari asosiy birligi dars bo'lib, u bitta fanning bitta mavzusiga bag'ishlanadi va o'qituvchi tomonidan boshqariladi.

Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalarining kommunikativ asosi – pedagogik jarayonda ta'lim oluvchiga insoniy-shaxsiy yondashishdir. Ta'lim oluvchi shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim – ta'lim oluvchiga shaxsiy imkoniyatlariga moslashtirilgan pedagogik muhitni hamda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi.

Bu texnologiyada kommunikativ metodlardan keng foydalaniladi, ularning ayrim asosiy belgilari:

1. Har bir ta'lim oluvchiga buyuk shaxsdek qarash, uni hurmat qilish, uni tushunish, qabul qilish, unga ishonish.
2. Ta'limning shunday muhitini yaratish kerakki, unda ta'lim oluvchi o'zini shaxs deb sezsini, unga bo'lgan e'tiborni tuysin.
3. Bolaga tazyiq o'tkazmaslik hamda uning kamchiligini bo'rttirmaslik; bilimlarni o'zlashtirmasligi,

o'zini yomon tutishi sabablarini aniqlash va ularni bolaning shaxsiyatiga zarar yetkazmaydigan tarzda bartaraf etish;

4. Ta'limda "muvaffaqiyat muhiti"ni tashkil etish, bolaga o'qishda muvaffaqiyat qozonishga yordam berish, uning o'z kuchi va iqtidoriga ishonchini orttirish. Ta'lim oluvchiga atrofdagilarning har biri o'zi kabi ekanligini anglatish, unda jamoaga aloqadorlik hissini rivojlantirish.

5. Ta'lim oluvchining hurmati va ishonchini qozonish, o'ziga ham shaxs nuqtai nazaridan qarash.

Shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarning yo'nalishi - bu o'z imkoniyatlarini maksimal darajada oshirishga intilayotgan (o'zini o'zi realizatsiya qilish), yangi tajribani idrok etish uchun ochiq bo'lgan, turli xil hayotiy vaziyatlarda ongli va mas'uliyatli tanlov qilishga qodir bo'lgan o'sib borayotgan odamning o'ziga xos yaxlit shaxsidir. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarining asosiy so'zlarini "rivojlanish", "shaxs", "individuallik", "erkinlik", "mustaqillik", "ijodkorlik" dir.

Shaxsiyat - insonning ijtimoiy mohiyati, uning o'zi uchun hayot davomida rivojlanib boradigan ijtimoiy fazilatlar va xususiyatlarining umumiyliigi.

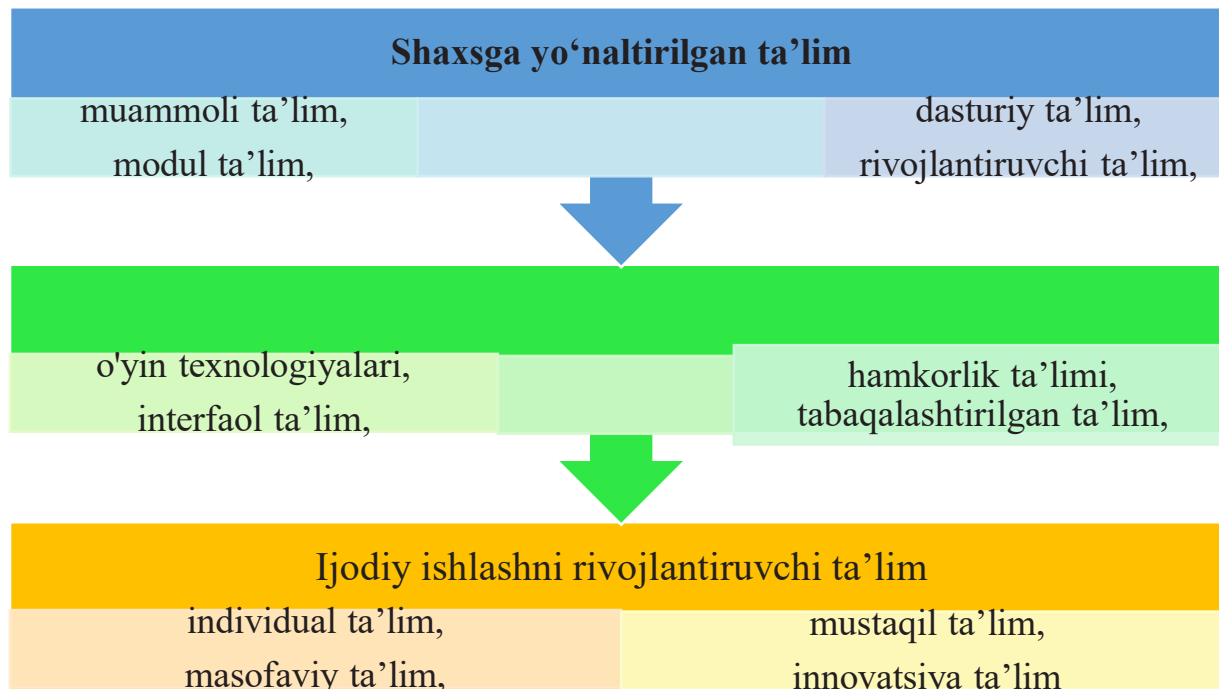
Rivojlanish- yo'naltirilgan, tabiiy o'zgarish; rivojlanish natijasida yangi sifat paydo bo'ladi.

Shaxsiylik - har qanday hodisaning, shaxsning o'ziga xos o'ziga xosligi; umumiyga qarama-qarshi, tipik.

Yaratilish- Mahsulotni yaratish jarayoni. Ijod insonning o'zidan, ichkaridan kelib chiqadi va bu bizning butun mavjudligimizning ifodasidir.

Shaxsiy yo'naltirilgan texnologiyalar har bir bolaning individual xususiyatlariga mos keladigan ta'lim va tarbiya usullari va vositalarini topishga harakat qilmoqda: ular psixodiagnostika metodlarini qabul qilishadi, bolalarning munosabati va faoliyatini tashkil qilishni o'zgartiradilar, turli xil o'quv qo'llanmalaridan foydalanadilar va ta'limning mohiyatini tiklaydilar.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv - bu o'zaro bog'liq tushunchalar, g'oyalar va harakatlar usullari tizimiga tayanib, bolaning shaxsini anglash va o'zini anglash jarayonlarini ta'minlash va qo'llab-quvvatlash, uning o'ziga xos individualligini rivojlantirishga imkon beradigan pedagogik faoliyatda uslubiy yo'nalish.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning texnologik arsenalini, professor E.V. Bondarskayaning so'zlariga ko'ra, quyidagi talablarga javob beradigan usul va metodlardan iborat: dialogik xususiyat, faollik-ijodiy xarakter, bolaning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilganligi; talabaga kerakli makon, mustaqil qarorlar qabul qilish erkinligi, ijodkorlik, ta'lim mazmuni va uslublarini tanlash va o'zini tutish.

Eng muhimi pedagoglar o'quv mashg'ulotlarining nafaqat axborot berish, balki rivojlantirish

xarakteriga ega bo'lishlariga e'tiborni qaratishlari zarur. Shuningdek, muhokama qilinayotgan masala, muammo, o'rganilayotgan mavzu yuzasidan talabalarning mustaqil fikr bildirishlari (noto'g'ri bo'lsa-da, fikr bilinishlari)ga imkon berish, nima bo'lganda ham ularni o'ylashga, fikrlashga undash shaxsga yo'naltirilgan ta'limga xos muhim belgilardan biri sanaladi

Natija. Butun XX asr va hozirgi asr bizdan shaxsga yo'naltirilgan ta'limga o'tishni taqozo qilmoqda. Uning asosida esa ma'naviy, muloqot va kognitiv (yaratuvchan, tanqidiy, tizimli va nostandart fikrlash, keng dunyoqarash, hissiy idrok, katta va o'zgaruvchan ma'lumotlar bazasi bilan ishlay olish qobiliyati va hokazo) sifatlari doimiy o'zgarib borayotgan muhitda shaxsning rivojlanishi yotadi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda ta'lim oluvchi shaxsi pedagogik jarayon markaziga qo'yiladi, uning rivojlanishiga va tabiiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga qulay shart-sharoitlar yaratiladi. Ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan ta'limning quyidagi turlari farqlanmoqda: - ijodiy topshiriqlar; - kreativ yondashishni taqozo etuvchi vazifalar; - muammoli vaziyatlar; - rolli va ishbilarmonlik o'yinlari; - bahs-munozara, debat; - musobaqa ko'rinishidagi bellashuvlar

Shaxsga yangicha qarash quyidagilardan iborat bo'ladi:
pedagogik jarayonda shaxs obyekt emas, subyekt hisoblanadi;
har bir ta'lim oluvchi qobiliyat egasi, ko'pchiligi esa iste'dod egasi hisoblanadi;
yuqori etik qadriyatlar (saxiylik, muhabbat, mehnatsevarlik, vijdon va boshqalar) shaxsning ustuvor xislatlari hisoblanadi.

Munosabatlarni demokratlashtirish quyidagilarni o'z ichiga oladi
ta'lim oluvchi va pedagog huquqlarini tenglashtirish,
ta'lim oluvchining erkin tanlab olish huquqi;
xatoga yo'l qo'yish huquqi;
o'z nuqtai nazariga ega bo'lish huquqi
pedagog va ta'lim oluvchilar munosabati zayli:
taqiqlamaslik;
boshqarish emas, birgalikda boshqarish;
majburlash emas, ishontirish;
buyurish emas, tashkil etish;
chegaralash emas, erkin tanlab olishga imkon berish.

Yangi munosabatlarning asosiy mazmuni, hozirgi zamon sharoitida samarali natija bermaydigan va g'ayri insoniy hisoblanadigan zo'ravonlik pedagogikasidan voz kechishdir. Muammo bu tamoyilni mutlaqlashtirishda emas, balki uning oqilona mezonlarini aniqlashdadir. Umuman olganda tarbiya jarayonida zo'ravonlik mumkin emas, ammo jazolash insonni kamsitadi, ezadi, rivojlanishini susaytiradi, unda qulchilik xususiyatlarini shakllantiradi.

Shaxsiy yondashishda birinchi navbatda quyidagilar zarur:
har bir ta'lim oluvchi qiyofasida noyob shaxsni ko'rish, uni hurmat qilish, tushunish, qabul qilish, unga ishonish. Pedagogda barcha ta'lim oluvchilar iste'dodli degan ishonch bo'lishi kerak.

shaxsga, yutuqni ma'qullovchi, qo'llab-quvvatlovchi, xayrixoh vaziyatlar yaratish, ya'ni o'qish qoniqish va xursandchilikni olib kelishi kerak.

bevosita majburlashga yo'l qo'yimaslik, qoloqlikka va boshqa kamchiliklarga urg'u bermaslik, uning nafsoniyatiga tegmaslik.

pedagogik jarayonda, ta'lim oluvchilarga o'z qobiliyatlarini ro'yobga chiqarishga imkoniyat yaratish va ko'maklashish.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'z mohiyatiga ko'ra ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarini to'laqonli rivojlanishlarini ko'zda tutadi. Bu esa ta'limni loyihalashtirilayotganda, albatta ma'lum bir ta'lim oluvchining shaxsini emas, avvalo, kelgusidagi mutaxassislik faoliyati bilan bog'liq o'qish maqsadlaridan kelib chiqqan holda yondoshishni nazarda tutadi. Ko'p hollarda fan tamoyili emas, balki fanlararo mezondan kelib chiqqan holda dars beriladi. Bu esa tor soha mutaxassislarining qo'lidan kelmaydi. Shu sababdan pedagogik oliy ta'lim muassasalarida (maktab bitiruvchilarining sifati nuqtayi nazaridan) kimlar o'qitilishi, kim o'qitishi, nimalar, nima maqsadda va qanday o'qitilishi - bizning kelajagimiz, boringki, milliy xavfsizligimiz masalasidir.

Munozara. Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan ta'limni to'g'ri tashkil etish ta'lim jarayonida sezilarli o'zgarishlarga olib keladi. Ta'limning innovatsion shakllari. Zamonaviy

sharoitda talabalarning o‘quv-bilish faolliklarini kuchaytirish, o‘qitish sifatini oshirish va samaradorligini yaxshilash maqsadida innovatsion xarakterga ega ta’lim shakllaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bugungi kunda amaliy o‘yinlar, muammoli o‘qitish, interfaol ta’lim, modulkredit tizimi, masofali o‘qitish, blended learning (aralash o‘qitish) va mahorat darslari ta’limning innovatsion shakllari sifatida e’tirof etilmoqda. Ayni o‘rinda ta’limning innovatsion xarakterga ega ushbu shakllari to‘g‘risida so‘z yuritiladi. O‘qituvchi har bir bolaning qiziqish va qobiliyatiga ko‘ra ta’lim berishga yondashsa auditoriyada fanni yaxshi va mukammal o‘rganuvchi o‘quvchi-talabalar soni yanada oshadi, bu esa shak-shubhasiz ta’lim jarayonining rivojlanishiga, o‘quv dargohlarida iste’dodlar sonining ko‘payishiga, mamlakatda salohiyatli, bilimli, ma’lum bir kasb egasi bo‘lgan fuqarolar kesimini shakllanishiga sabab bo‘ladi.

Muhimi, bizning shunchaki sifatli ta’lim tizimi yoki yangi pedagogik texnologiyalar, yangi kadrlar va darsliklarga emas, balki to‘la kelajakka qaratilgan yangi ta’lim tizimiga ehtiyojimiz bor.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Axunova G.N., Golish L.V., Fayzullayeva D.M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish. / B.Yu.Xodiyev tahriri ostida. - T.: “Iqtisodiyot”, 2009.
2. Indiaminov N. va b. Ta’lim samaradorligini oshirishda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim. Ta’lim texnologiyalari. 2014.
3. Kestle, F.: Einführung in die Didaktik des Geographieunterrichts. Wiesbaden: Klinkhardt. 2002.
4. Reich K.: Konstruktivistische Didaktik. Lehr- und Studienbuch mit Methodenpool. 4.Auflage. Weinheim: Beltz Verlag. 2008.